

Grażyna Węgrzyn

Uniwersytet Ekonomiczny we Wrocławiu

SEKTOR USŁUG W POLSCE – ZNACZENIE I PERSPEKTYWY ROZWOJU

Streszczenie: Celem opracowania jest zidentyfikowanie trwałych tendencji i cech rozwoju sektora usług w Polsce w porównaniu z wybranymi krajami Unii Europejskiej, będącymi liderami, jeżeli chodzi o rozwój tego sektora. W opracowaniu wskazano na obecne problemy i perspektywiczne możliwości rozwoju sektora usług w Polsce. Polska gospodarka charakteryzuje się słabo rozwiniętym sektorem usług. Sektor usług, skupiając branże, których działalność sprzyja tworzeniu, przetwarzaniu i rozpowszechnianiu wiedzy, jest wręcz niezbędny do budowy gospodarki opartej na wiedzy.

Słowa kluczowe: sektor usług, usługi oparte na zaawansowanej wiedzy.

1. Wstęp

Sektor usług staje się jednym z głównych obszarów zainteresowań ekonomii, gdyż obserwuje się permanentny wzrost udziału tej sfery w proporcjach gospodarczych rozpatrywanych w różnych przekrojach. W krajach wysoko rozwiniętych osoby pracujące w sektorze usług stanowią prawie 80% ogółu zatrudnionych i tyleż samo stanowi udział tego sektora w tworzeniu wartości dodanej brutto. W krajach słabiej rozwiniętych znaczenie sektora usług jest mniejsze, ale tam obserwuje się systematyczny wzrost znaczenia tego sektora. Serwicyzacja nieodłącznie towarzyszy procesowi rozwoju społeczno-gospodarczego, jest efektem osiągnięcia coraz to wyższych szczebli w tym rozwoju [Olechnik, Styś 1989, s. 7]. Ponadto współczesne gospodarki w coraz większym stopniu opierają się na wiedzy. To wiedza jako taka (nakłady i stan wiedzy) zaczyna determinować tempo i poziom rozwoju gospodarczego w większym stopniu niż nakłady i stan oraz (wolumen) środków trwałych [Zienkowski 2003, s. 15]. W literaturze można spotkać określenie: gospodarka oparta na wiedzy i usługach (*Knowledge/Service Economy*), co chyba najlepiej odzwierciedla aktualny charakter wysoko rozwiniętych gospodarek [Giddens 2007].

Sektor usług w Polsce od początku transformacji systemowej zyskuje na znaczeniu, stając się swego rodzaju centrum zmian strukturalnych w gospodarce. Zmiany te są zgodne ze zmianami, jakie zachodziły w krajach wysoko rozwiniętych, kiedy

te znajdowały się na podobnym poziomie rozwoju gospodarczego. Ze względu na heterogeniczność sektora usług można zauważyć pewne dość istotne różnice w rozwoju poszczególnych branż tego sektora. Rozwój sektora usług zależy od wielu czynników zarówno natury ekonomicznej, jak i socjologicznej czy kulturowej. To właśnie te czynniki determinują rozwój poszczególnych branż usługowych, różnicując strukturę tego sektora w poszczególnych krajach.

Celem opracowania jest zidentyfikowanie trwałych tendencji i cech rozwoju sektora usług w Polsce w porównaniu z wybranymi krajami Unii Europejskiej, będącymi liderami, jeżeli chodzi o rozwój tego sektora. Dokonana analiza, obejmująca lata 1995-2008, pozwoli na wskazanie obecnych problemów i perspektywicznych możliwości rozwoju sektora usług w Polsce.

2. Wewnętrzne zróżnicowanie sektora usług – klasyfikacja usług

Usługi stanowią znacznie zdywersyfikowany dział gospodarki, który obejmuje liczne gałęzie (branże, rodzaje) usług, spełniające różne funkcje. W ramach sektora usług wyróżnia się zarówno działalność agend rządowych, instytucji *non-profit*, jak i przede wszystkim prywatnych przedsiębiorstw nastawionych na osiąganie zysku (takich jak: banki, instytucje finansowe, przedsiębiorstwa transportowe, hotele i restauracje itp.). Ta heterogeniczność działalności usługowej powoduje określone problemy z klasyfikacją usług. Niewątpliwie ewolucja gospodarek w kierunku gospodarek usługowych, wykorzystujących techniki informacyjne, spowodowała odejście od starego paradygmatu C. Clarka, opartego na rozróżnieniu pierwszego, drugiego i trzeciego sektora (szerzej: [Kwiatkowski 1980]). Taki podział współcześnie stanowi wręcz epistemologiczną przeszkodę do zrozumienia współczesnych społeczeństw [Castells 2007, s. 207-208]. Dlatego też wielu współczesnych ekonomistów podjęło się wysiłku zmierzającego do udoskonalenia tej koncepcji. Wysiłki te poszły głównie w kierunku dezagregacji sektora trzeciego.

W literaturze przedmiotu można spotkać bardzo dużo różnych klasyfikacji czy też typologii usług. Należy pamiętać o tym, że klasyfikacja to inaczej porządkowanie, polegające na grupowaniu pewnych elementów zbioru przez tworzenie ich podzespółów. W metodologii w najogólniejszym sensie klasyfikować to zaliczać do czegoś, do jakiejś klasy (przedmiotów, zjawisk, procesów, stanów rzeczy) [Kamiński 1961, s. 250]. Klasyfikować to jednocześnie odróżniać, a także utożsamiać przedmioty ze względu na ich kwalifikacje (cechy), pozwalające je zaliczyć do określonej klasy. Można wyróżnić trzy główne cele klasyfikacji [Mudie, Cottam 1998, s. 23]:

- 1) stwierdzenie, czy pewne cechy lub zachowania są na tyle ważne i odmienne, że zasługują na oddzielne traktowanie,
- 2) określenie stopnia, w jakim pewne cechy i zachowania mogą odnosić się do różnych kategorii,
- 3) ułatwienie zrozumienia.

Dezagregacja sektora usług powinna uwzględniać aspekty nie tylko ogólnoteoretyczne, ale i empiryczne. Wśród najciekawszych klasyfikacji usług można wymienić klasyfikację L. Menza, który wydzielił z sektora III oświatę oraz działy związane z zagospodarowaniem czasu wolnego i określił je, jako sektor IV (za: [Daszkowska 1998, s. 24]). Za kryterium podziału przyjął funkcje spełnianie przez te gałęzie gospodarki. L. Menz uważał, że w sytuacji, gdy pogłębia się proces specjalizacji produkcji przedmiotowej, który zuboża człowieka, należy rozwijać te usługi kształtujące osobowość ludzką. Z kolei koncepcja M.A. Katouziana opierała się na wyodrębnieniu w ramach sektora usług tzw. usług nowych, komplementarnych i starych [Katouzian 1970, s. 365]. Do nowych usług zaliczono oświatę, ochronę zdrowia oraz różnego rodzaju rozrywki. Do usług komplementarnych w stosunku do produkcji dóbr materialnych zaliczono: transport, handel, usługi finansowe i ubezpieczeniowe. Natomiast grupa usług starych obejmowała usługi popularne w fazie przedindustrialnej, których znaczenie zmniejsza się wraz z rozwojem społeczno-gospodarczym, są to niektóre usługi rzemieślnicze, naprawcze oraz usługi służby domowej. Propozycja dezagregacji sektora usługowego nawiązuje do poglądów J.K. Galbraitha na temat rozwoju usług jako pochodnej ekspansji sektora przemysłowego. Następuje przejście od dominacji usług osobistych do rozwoju przedsiębiorstw usługowych zajmujących się obsługą przemysłu [Rudawska (red.) 2009, s. 15]. Koncepcja M.A. Katouziana jest zbieżna z klasyfikacją O. Gelingera, który zwrócił uwagę na działalność usługową związaną z wiedzą. Wyróżnił on w ramach sektora usług pięć subsektorów [Szukalski 2001, s. 60]:

1) sektor trzeci tradycyjny, charakteryzujący się stosunkowo niską wydajnością pracy, w którym w bardzo ograniczonym zakresie może następować substytucja pracy przez kapitał, co wynika z charakteru świadczonych usług (np. usługi fryzjerskie, kosmetyczne),

2) sektor trzeci uprzemysłowiony, silnie powiązany ze sferą produkcji materialnej, mający względem niej komplementarny charakter obejmujący większość usług z zakresu transportu, łączności i finansów,

3) sektor trzeci biurokratyczny, związany z usługami państwa (administracja publiczna),

4) sektor trzeci zorientowany na rozwój osobowości jednostki, grupujący usługi z zakresu oświaty i wychowania, ochrony zdrowia, zagospodarowania czasu wolnego,

5) sektor trzeci obejmujący usługi z zakresu badań naukowych i organizacji zarządzania, wdrażania technologii, poradnictwa prawnego i ekonomicznego.

Na szczególną uwagę zasługuje fakt, że O. Gelinger opracował swoją koncepcję w latach 70. XX wieku i już wtedy wskazywał, że szczególną rolę w przyszłości będzie odgrywał piąty subsektor, charakterystyczny dla społeczeństwa postindustrialnego. Współcześnie na znaczeniu zyskują właśnie usługi należące do ostatniej z wymienionych grup, co bezpośrednio przyczynia się do wykształcenia gospodarki opartej na wiedzy.

Wśród polskich ekonomistów zajmujących się problematyką sektora usług należy wymienić m.in.: M. Kabaja, Cz. Niewadziego oraz K. Rogozińskiego.

M. Kabaj dokonał klasyfikacji sektora usług z punktu widzenia funkcji usług. Klasyfikacja ta obejmuje cztery grupy [Kabaj 1972, s. 169-170]:

- I grupa usług: transport i komunikacja, handel i gastronomia;
- II grupa usług: nauka i badania naukowe; szkolnictwo, oświata i kultura; ochrona zdrowia i usługi socjalne; gospodarka komunalna i mieszkaniowa;
- III grupa usług: administracja publiczna; instytucje sprawiedliwości; instytucje finansowe i ubezpieczeniowe;
- IV grupa usług: usługi konsumpcyjne dla ludności; pozostała działalność usługowa.

Według M. Kabaja pierwsza grupa usług stanowi przedłużenie procesu produkcji dóbr materialnych, druga ma za zadanie rozwój zasobów ludzkich, a trzecia spełnia funkcje ekonomiczne i administracyjne związane z funkcjonowaniem nowoczesnego państwa [Daszkowska 1998, s. 25]. Cz. Niewadzi przyjmuje za punkt wyjścia własnej klasyfikacji gospodarki oddzielenie od siebie tego, co jest i co nie jest działalnością gospodarczą. W związku z tym wyróżnił on sferę usług jako równoważną w stosunku do produkcji dóbr materialnych. Uważał, że współcześnie jest ona tak samo niezbędna do prawidłowego funkcjonowania gospodarki jak sfera produkcji materialnej [Daszkowska 1998, s. 27]. Z kolei K. Rogoziński przeprowadził podział gospodarki według kryterium podatności na innowacje [Rogoziński 2004, s. 43-55]. Wyróżnia on dwa działy, tj. dział technologii i dział spersonifikowanych relacji usługowych. Do działu technologii zalicza tradycyjnie pojmowany sektor I i II oraz dwie branże usług. Podstawową jego cechą jest masowość produkcji, która odnosi się zarówno do produkcji, jak i do usług. W związku z tym znalazły się tutaj usługi, które ze względu na swój charakter i przypisane im cele dostosowują się do wymagań narzuconych przez materialne działy produkcji, wymagające dużej skali wytwarzania (transport). Druga branża usług należących do działu technologii to przede wszystkim usługi dostępne za pośrednictwem elektronicznych nośników (usługi finansowe). Pozostałe usługi zalicza się do działu spersonalizowanych relacji usługowych, charakteryzujących się bezpośrednim spotkaniem usługodawcy z usługobiorcą.

Sektor usług stanowi heterogeniczny konglomerat bardzo zróżnicowanej działalności: od czynności najprostszycych, typu kopanie rowów czy praca sprzątaczką, aż po usługi profesjonalne, angażujące pracowników o wysokim poziomie wiedzy i specjalizacji. Określa się je mianem usług „inteligentnych” lub „intensywnych nauk” (informatycy, pracownicy nauki) [Słomińska (red.) 2008, s. 10]. Istnieją również usługi, które mają cechy obu wymienionych grup (np. usługi telekomunikacyjne, reklama). Sektor usług jest niejednorodny również pod względem funkcji spełnianych przez różne usługi w gospodarce. Dlatego jedynie pewne rodzaje usług (nie zaś cały sektor) mają wpływ na wzrost gospodarczy, poziom nowoczesności, innowacyjności czy konkurencyjności gospodarki.

3. Sektor usług w Polsce na tle innych krajów Unii Europejskiej

Obserwacja przekształceń strukturalnych w wysoko rozwiniętych krajach Unii Europejskiej pozwala zauważyć, że w Polsce następują zmiany zgodne z tendencjami wcześniej występującymi w tych krajach, jednak Polskę wciąż dzieli znaczny dystans w poziomie rozwoju sektora usług. Świadczą o tym wartości powszechnie stosowanych mierników poziomu zaawansowania serwicyzacji gospodarki, tj. udział sektora usług w wartości dodanej i liczbie pracujących. Udział sektora usług w tworzeniu wartości dodanej brutto w Polsce wynosił w 1995 roku 56,9%, a w 2008 roku 64,3% [Rocznik Statystyczny 2010, s. 54-55]. W badanym okresie nastąpił wzrost udziału sektora III w tworzeniu bogactwa narodowego o 7,4 pkt proc., przy jednoczesnym spadku udziału rolnictwa i przemysłu.

Drugim wyznacznikiem rozwoju sektora usług na tle całej gospodarki jest rosnąca absorpcja pracujących. W 1998 roku pracujący w usługach stanowili 44,6% ogółu zatrudnionych, a w 2008 udział ten wzrósł do 54,6% [*Employment in Europe...* 2009, s. 176], tj. o 10 pkt proc. W Unii Europejskiej (27) w 2008 roku pracujący w sektorze usług stanowili 69,4% ogółu zatrudnionych. Liderami w prousługowych zmianach w strukturze pracujących były: Wielka Brytania (80,7%), Holandia (80,3%), Belgia (78,3%), Luksemburg (76,7%), Dania (76,3%) i Szwecja (75,1%). Widać, więc że struktura pracujących w Polsce odbiega znacznie od nowoczesnych struktur zatrudnienia właściwych dla wysoko rozwiniętych gospodarek.

Ze względu na wspomnianą już niejednorodność sektora usług, warto dokonać jego dezagregacji w celu przeprowadzenia dokładniejszej analizy zachodzących w nim zmian. W niniejszym opracowaniu uwzględniono sekcje usługowe zgodnie z Polską Klasyfikacją Działalności 2004, obowiązującą w latach objętych analizą¹.

Dane dotyczące zmian w absorpcji siły roboczej przez poszczególne sekcje usługowe przedstawiono w tabeli 1. Wśród sekcji usługowych na czołowych pozycjach pod względem udziału w liczbie pracujących w sektorze usługowym znajdują się w kolejności: handel i naprawy, edukacja oraz obsługa nieruchomości i firm. W analizowanych latach udział pracujących w handlu i naprawach nie ulegał zmianie i utrzymywał się na poziomie około 30% ogółu pracujących w sektorze usług. Jeżeli chodzi o sekcję edukacja, to w badanym okresie nastąpił spadek udziału pracujących w niej z 14,1% w 1995 roku do 13,1% w 2008, tj. o 1 pkt proc. Największy spadek nastąpił w obrębie sekcji ochrona zdrowia i pomoc społeczna² (o 6,5 pkt proc.) oraz transport, gospodarka magazynowa i łączność (o 3 pkt proc.). Z kolei największy wzrost udziału w badanym okresie wystąpił w sekcji obsługa nieruchomości i firm (o 5,5 pkt proc.) oraz w administracji publicznej i obronie narodowej (o 5,5 pkt proc.).

¹ Polska Klasyfikacja Działalności – PKD 2004, opracowana na podstawie wydawnictwa Urzędu Statystycznego Wspólnot Europejskich EUROSTAT.

² Od 2003 roku przedszkola i oddziały przedszkolne przy szkołach podstawowych zaliczane są do sekcji „Edukacja”, a do 2002 roku zaliczane były do sekcji „Ochrona zdrowia i pomoc społeczna”.

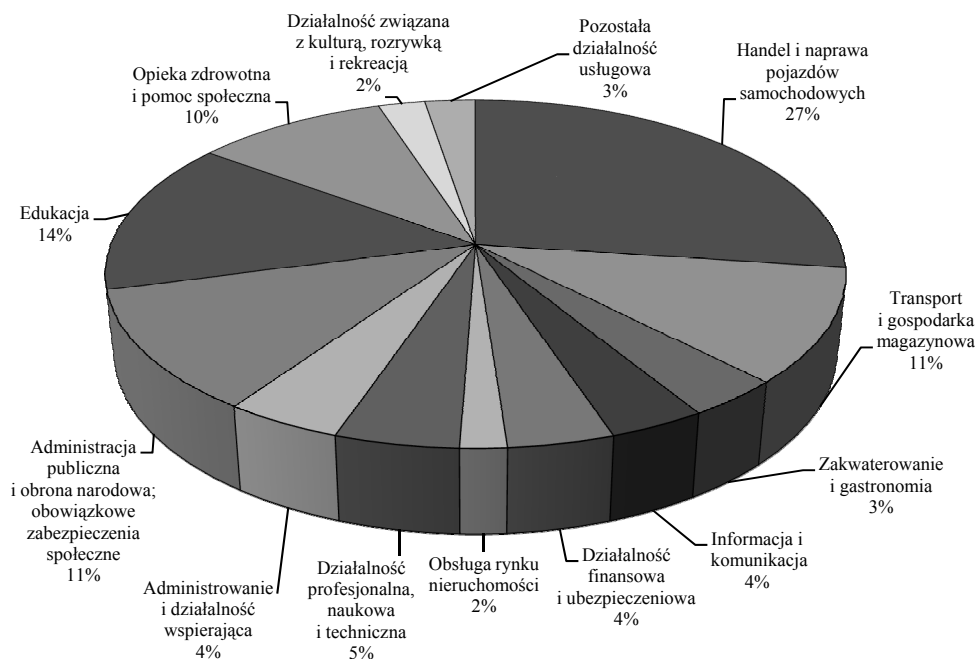
Tabela 1. Pracujący w sekcjach sektora usług w latach 1995 i 2008

Wyszczególnienie	1995	2008	Dynamika 2008/1995 (w %)	Udział w sektorze usług (w %)		Udział w gospodarce (w %)	
	w tys.			1995	2008	1995	2008
Handel i naprawy	1 903,1	2 325,0	122,2	29,9	29,1	12,6	16,5
Hotele i restauracje	185,9	259,1	139,4	2,9	3,2	1,2	1,8
Transport, gospodarka magazynowa i łączność	838,1	808,0	96,4	13,1	10,1	5,5	5,7
Pośrednictwo finansowe	268,2	342,7	127,8	4,2	4,3	1,8	2,4
Obsługa nieruchomości i firm	554,3	1 140,7	205,8	8,7	14,2	3,7	8,1
Administracja publiczna; obowiązkowe ubezpieczenia społeczne i zdrowotne	381,3	921,4	241,6	6,0	11,5	2,5	6,5
Edukacja	896,4	1037,6	115,8	14,1	13,1	5,9	7,3
Ochrona zdrowia i pomoc społeczna	1 003,4	748,0	74,5	15,8	9,3	6,6	5,3
Działalność usługowa komunalna, społeczna, pozostała	335,1	417,0	124,4	5,3	5,2	2,2	3,0

Źródło: opracowanie własne na podstawie: [Mały Rocznik... 2003, s. 144; Mały Rocznik... 2009, s. 138].

Z analizy dynamiki zatrudnienia w sekcjach usługowych wyraźnie wynika, że sekcja obsługa nieruchomości i firm przoduje. Tak dynamiczny wzrost zatrudnienia w tej sekcji jest zgodny z trendami występującymi w Unii Europejskiej. Stanowi odpowiedź na wzrastające na rynku biznesowym zapotrzebowanie na usługi świadczone w ramach tej sekcji. Wzrost liczby przedsiębiorstw w Polsce, z którym mamy do czynienia w ostatnich latach, oraz rosnąca konkurencja zwiększają popyt na wyspecjalizowaną obsługę w zakresie funkcjonowania firm. Za niepokojące zjawisko w sektorze usług należy uznać zmniejszenie się zatrudnienia w sekcji ochrona zdrowia i pomoc społeczna. Udział zatrudnionych w tej sekcji zmniejszył się zarówno w stosunku do zatrudnionych w sektorze usług, jak i w całej gospodarce. Jest to tendencja odwrotna do obserwowanej w wielu krajach Unii Europejskiej, w których w latach 2000-2006 liczba miejsc pracy wzrosła o 17,4% [Węgrzyn 2008, s. 96]. O takim kierunku zmian na rynku krajowym zdecydowały z pewnością problemy z restrukturyzacją i finansowaniem tej sekcji usług. Dodatkowo wpływ na zmniejszenie się liczby pracujących w ochronie zdrowia miały wyjazdy lekarzy i pielęgniarek za granicę.

Ponieważ od 1 stycznia 2008 roku zaczęła obowiązywać nowa klasyfikacja działalności, tj. Polska Klasyfikacja Działalności 2007, na wykresie 1 przedstawiono strukturę pracujących w Polsce w I kwartale 2008 roku według nowego układu sekcji. W związku z prawidłowością obserwowaną w gospodarkach wysoko rozwinię-

Rys. 1. Struktura pracujących w sektorze usług według sekcji PKD 2007 w Polsce w 2008 roku (w %)

Źródło: opracowanie własne na podstawie: [Aktywność..., s. 207].

tych należy oczekiwać, że w Polsce będzie następował dynamiczny rozwój tych sekcji usługowych, które są charakterystyczne dla gospodarek opartych na wiedzy.

Za szczególnie przydatne do budowy gospodarki opartej na wiedzy należy uznać następujące sekcje:

- działalność profesjonalna, naukowa i techniczna,
- informacja i komunikacja,
- edukacja.

Sekcje te, skupiając branże przyczyniające się do tworzenia wiedzy (badania naukowe i prace rozwojowe) i rozpowszechniania wiedzy (działalność wydawnicza, telekomunikacja, działalność usługowa w zakresie informacji, edukacja), są niezbędne do prawidłowego rozwoju gospodarek w kierunku gospodarek opartych na wiedzy. W Polsce zatrudnieni w wymienionych sekcjach usługowych w 2008 roku stanowili 23% ogółu zatrudnionych w sektorze usług. Należy oczekiwać, że właśnie te branże usługowe w przyszłości będą charakteryzowały się wysoką dynamiką rozwoju.

4. Usługi oparte na zaawansowanej wiedzy

Przyjmując, że współczesne rozwinięte gospodarki znajdują się w okresie transformacji porównywalnej w swej skali z rewolucją przemysłową, która rozpoczęła się w XVIII w., to obecnie wiedza stała się centralnym składnikiem produkcji dóbr i usług, a uczenie się jest najważniejszym procesem gospodarczym. Gospodarki dzisiaj wyraźnie są napędzane wiedzą, która stała się czynnikiem wytwórczym i ciągnie cały system gospodarczy w górę [Zienkowski 2003, s. 15]. Zmiany wywołane rosnącą rolą wiedzy w gospodarce dotknęły głównie sektor przemysłowy, ale w sektorze usług również są odczuwane. Budowie gospodarki opartej na wiedzy towarzyszy dynamiczny rozwój sektora usług opartych na zaawansowanej wiedzy. To właśnie sektor usług opartych na wiedzy tworzy obecnie najwięcej nowych miejsc pracy i wymaga w większym stopniu ciągłego podnoszenia kwalifikacji pracowników i uczenia się przez całe życie niż w pozostałych sektorach [Archibugi, Lundvall 2004, s. 99].

Dla gospodarek opartych na wiedzy charakterystyczna jest dominacja sektora usług, a szczególnie sektora usług opartych na zaawansowanej wiedzy, która przejawia się zarówno w tworzeniu wartości dodanej, jak i w zatrudnieniu. Trudno jednoznacznie ustalić, czy to gospodarka, wykorzystując w coraz większym stopniu wiedzę, wymusza rozwój usług opartych na zaawansowanej wiedzy, czy też to rozwój tego rodzaju usług przyspiesza tworzenie, wykorzystywanie i upowszechnianie wiedzy. Wydaje się, że występuje tu pewnego rodzaju dodatnie sprzężenie zwrotne.

Ze względu na znaczną heterogeniczność, a także specyfikę samych usług, analiza znaczenia poszczególnych branż sektora usług w rozwoju gospodarki opartej na wiedzy jest znacznie utrudniona. Wymaga wielu zabiegów, które umożliwiłyby uwzględnienie „odmienności” działalności usługowej od produkcyjnej. Niestety, dostępne dane statystyczne publikowane przez GUS czy Eurostat nie pozwalają na pełną ocenę roli usług w tworzeniu, wykorzystywaniu i rozpowszechnianiu wiedzy.

Istotne wydaje się tu dokonanie podziału branż usługowych pod względem podatności na innowacje. To wiedza przekłada się na innowacje, a te z kolei decydują o konkurencyjności kraju czy regionu [Zienkowski 2003, s. 9]. Współcześnie innowacje koncentrują się na zmianach jakości infrastruktury informacyjnej, na nowych rozwiązaniach z dziedziny sieci cyfrowych i na technikach przekazywania i przetwarzania informacji [Wierzbicki 2002]. Jednocześnie coraz częściej „innowacja rodzi popyt na nową innowację” – jest to pewnego rodzaju efekt synergetyczny, który dodatkowo pobudza wzrost innowacyjności.

Następuje rozszerzanie się innowacji na wszystkie dziedziny gospodarki, co powoduje, że również sektor usług – uznawany za mało podatny na innowacje – obecnie stale podnosi poziom innowacyjności. Jednak sam pomiar innowacyjności w sektorze usług budzi wiele wątpliwości. Metodologia badań GUS koncentruje się

głównie na pomiarze – typowych dla produkcji – innowacji „twardych”, czyli przede wszystkim na innowacjach technologicznych procesów i produktów, natomiast wykazuje dużą bezradność wobec innowacji „miękkich”, odnoszących się na przykład do modyfikacji obsługi usługodawcy. Według K. Rogozińskiego przyjęcie metodologii badań z sektora przemysłowego do pomiaru innowacyjności w sektorze usług powoduje, że otrzymane wyniki nie oddają właściwego stanu rzeczy, przez co mają znikomą wartość poznawczą [Rogoziński 2004, s. 44].

Znaczne zmiany w sektorze usług nastąpiły i następują pod wpływem wykorzystywania przez ten sektor technik informacyjnych. Wpływ technik informacyjnych na rozwój usług może stanowić kryterium podziału sektora usług na dwie grupy. W grupie pierwszej znajdują się sekcje na szeroką skalę wykorzystujące nowe osiągnięcia technik informacyjnych i podejmujące aktywność innowacyjną, tj. nauka, poczta i telekomunikacja, informatyka czy pośrednictwo finansowe. Drugą grupę tworzą przedsiębiorstwa handlowe i transportowe, które charakteryzują się znacznie niższą skłonnością do prowadzenia działalności innowacyjnej [Węgrzyn 2008, s. 227].

Ze względu na różnorodność sekcji usługowych, pod względem wykorzystywania wiedzy najczęściej wyróżnia się dwie grupy z sektora usług, charakteryzujące się najwyższym poziomem podatności na innowacje: usługi oparte na zaawansowanej wiedzy (KIS – *Knowledge-Intensive Services*) oraz usługi oparte na wysoko zaawansowanej wiedzy (*high-tech KIS – high-tech Knowledge-Intensive Services*).

Zgodnie z metodologią stosowaną przez Eurostat do usług, które zalicza się do opartych na wiedzy zaawansowanej (KIS), należą m.in. [Felix 2006]:

- transport wodny i powietrzny,
- poczta i telekomunikacja,
- pośrednictwo finansowe,
- obsługa nieruchomości i firm,
- edukacja,
- ubezpieczenia i fundusz emerytalno-rentowy,
- rekreacja, kultura i sport.

Natomiast do usług opartych na wiedzy wysoko zaawansowanej (*high-tech KIS*) zalicza się sekcje:

- poczta i telekomunikacja (sekcja: telekomunikacja),
- działalność badawczo-rozwojowa,
- informatyka i działalność pokrewna.

W gospodarce opartej na wiedzy następuje sukcesywny wzrost znaczenia usług zaliczanych do sektora usług opartych na wiedzy zaawansowanej, co przejawia się m.in. wzrostem zatrudnienia w branżach zaliczanych do KIS w ogólnej liczbie zatrudnionych.

W krajach Unii Europejskiej zatrudnieni w usługach opartych na wiedzy zaawansowanej stanowili w 2008 roku 32,96%, a w usługach opartych na wiedzy wysoko zaawansowanej 3,29% ogółu zatrudnionych (tabela 2). Wyraźnie widać, że

najwyższy odsetek zatrudnionych w KIS i *high-tech* KIS występuje w krajach, w których budowa GOW jest najbardziej zaawansowana. Pracujący w tych branżach stanowili średnio powyżej 40% ogółu zatrudnionych.

Tabela 2. Zatrudnieni w usługach opartych na wiedzy zaawansowanej (KIS) i wysoko zaawansowanej (*high-tech* KIS) w 2008 roku w Unii Europejskiej (% ogółu zatrudnionych)

Wyszczególnienie	KIS	<i>High-tech</i> KIS
UE-27*	32,96	3,29
Belgia	38,50	3,75
Bułgaria*	21,66	2,54
Czechy	25,63	3,06
Dania	43,91	4,30
Niemcy	35,30	3,36
Estonia	28,16	2,60
Irlandia	36,22	3,80
Grecja	25,73	1,82
Hiszpania	28,89	2,77
Francja	37,04	3,71
Włochy	31,02	3,17
Cypr	29,32	2,22
Łotwa	26,81	2,59
Litwa	27,14	2,33
Luksemburg	45,10	3,37
Węgry	28,73	3,28
Malta	32,67	3,79
Niderlandy	42,66	4,30
Austria	31,50	2,92
Polska*	24,81	2,57
Portugalia	23,79	1,83
Rumunia	14,84	1,73
Słowenia*	26,27	2,80
Słowacja	24,71	2,77
Finlandia	41,06	4,85
Szwecja*	47,83	5,07
Wielka Brytania	42,74	4,26

* Dane z 2007.

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych [<http://info.worldbank.org/etools/>].

Były to następujące państwa: Szwecja (52,9%), Luksemburg (48,47%), Dania (48,21%), Wielka Brytania (47,0%), Niderlandy (46,96%), Finlandia (45,91%), Belgia (45,25%), Francja (40,75%) oraz Irlandia (40,02%). Natomiast najniższy poziom zatrudnienia w usługach opartych na wiedzy wystąpił w Rumunii (16,57%), Bułgarii (24,2%), Portugalii (25,62%) oraz w Polsce (27,38%). W przypadku Polski wskaźniki dotyczące zatrudnienia w usługach opartych na zaawansowanej wiedzy (KIS) i wysoko zaawansowanej wiedzy (*high-tech* KIS) dowodzą istnienia znacznego dystansu rozwojowego naszego kraju od państw o zaawansowanej gospodarce opartej na wiedzy. Można przypuszczać, że brak rozwiniętego sektora usług opartych na zaawansowanej wiedzy stanowi barierę, która uniemożliwia tworzenie, wykorzystywanie i rozpowszechnianie wiedzy, a to przekłada się na zbyt wolne tempo budowy GOW w Polsce.

5. Podsumowanie

Analiza udziałów sektora usług w absorpcji siły roboczej i tworzeniu wartości dodanej wskazuje, że sektor ten charakteryzuje się największą dynamiką wzrostu. W najwyżej rozwiniętych gospodarkach sektor usług tworzy 80% wartości dodanej brutto i tyleż samo zatrudnia siły roboczej. Jednak ze względu na jego heterogeniczność poszczególne sekcje rozwijają się nierównomiernie. Najprostszą, syntetyczną miarą rozwoju gospodarczego jest trójsektorowa struktura zatrudnienia. Już pobieżna analiza sektorowej struktury pracujących w Polsce wskazuje na jej tradycyjny (przestarzały) charakter, gdzie sektor usług jest wciąż słabo rozwinięty w porównaniu z wysoko rozwiniętymi gospodarkami.

Współczesne gospodarki coraz częściej są określane jako oparte na wiedzy i usługach. To właśnie wiedza i jej zasoby decydują o konkurencyjności i innowacyjności współczesnych gospodarek, a sektor usług ma istotne znaczenie, jeżeli chodzi o udział w tworzeniu PKB i miejsc pracy. Wydaje się, że to sektor usług odgrywa decydującą rolę w budowie gospodarki opartej na wiedzy. Szczególnie istotną funkcję pełnią tu sekcje³:

- działalność profesjonalna, naukowa i techniczna,
- informacja i komunikacja,
- edukacja.

W Polsce zatrudnieni w wymienionych sekcjach usługowych w 2008 roku stanowili 23% ogółu zatrudnionych w sektorze usług.

Kraje o zaawansowanej gospodarce opartej na wiedzy charakteryzują się rozwiniętymi usługami opartymi na zaawansowanej wiedzy (KIS) i usługami opartymi na wysoko zaawansowanej wiedzy (*high-tech* KIS). W krajach tych odsetek zatrudnionych w KIS i *high-tech* KIS kształtuje się na poziomie powyżej 40% ogółu zatrudnionych. Tymczasem w Polsce wskaźnik ten wynosi 27,4%.

³ Według Polskiej Klasyfikacji Działalności 2007 (PKD 2007).

Sektor usług, skupiając branże, których działalność sprzyja tworzeniu, przetwarzaniu i rozpowszechnianiu wiedzy, jest wręcz niezbędny do budowy gospodarki opartej na wiedzy. To od stopnia i kierunku rozwoju tych branż zależy tempo zmian zmierzających do GOW, a co z tym się wiąże – wzrost innowacyjności i poziomu życia.

Literatura

- Aktywność ekonomiczna ludności Polski (aneks)*. Wyniki BAEL zaprezentowane według Polskiej Klasyfikacji Działalności 2007 obowiązującej od I kw. 2008.
- Archibugi D., Lundvall B.-Å., *The Globalizing Learning Economy*, Oxford – New York 2004.
- Castells M., *Spółczesność sieci*, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 2007.
- Daszkowska M., *Usługi. Produkcja, rynek, marketing*, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 1998.
- Employment in Europe 2009*, European Commission, Brussels 2009.
- Felix B., *Employment in high technology*, „Statistics in Focus” 2006, No. 1.
- Giddens A., *Europe in the Global Age*, Polity Press, Cambridge 2007.
- Kabaj M., *Elementy pełnego i racjonalnego zatrudnienia w gospodarce socjalistycznej*, KiW, Warszawa 1972.
- Kamiński S., *Nauka i metoda. Pojęcie nauki i klasyfikacja nauk. Pisma wybrane*, przygotował A. Bronk, t. 4, TN KUL, Lublin 1961 (1992).
- Katouzian M.A., *The Development of the Service Sector. A New Approach*, Oxford Economic Papers, March 1970.
- Kwiatkowski E., *Teoria trzech sektorów gospodarki*, PWN, Warszawa 1980.
- Mały Rocznik Statystyczny 2003, GUS, Warszawa 2003.
- Mały Rocznik Statystyczny 2009, GUS, Warszawa 2009.
- Mudie P., Cottam A., *Usługi. Zarządzanie i marketing*, PWN, Warszawa 1998.
- Olearnik J., Styś A., *Usługi w rozwoju społeczno-gospodarczym*, PWE, Warszawa 1989.
- Rocznik Statystyczny Rzeczypospolitej Polskiej 2009, GUS, Warszawa 2010.
- Rogoziński K., *Innowacyjność i nowa taksonomia usług*, Wiadomości Statystyczne, 2004, nr 3.
- Rudawska I. (red.), *Usługi w gospodarce rynkowej*, PWE, Warszawa 2009.
- Słomińska B. (red.), *Usługi w Polsce 2002-2007*, Instytut Badań Rynku, Konsumpcji i Koniunktur, Warszawa 2008.
- Szukalski S.M., *Sektor usług w gospodarce niemieckiej. Hipotezy i empiryczna weryfikacja przekształceń strukturalnych*, Wydawnictwo Uniwersytetu Łódzkiego, Łódź 2001.
- Węgrzyn G., *Miejsca pracy w sektorze usługowym – aktualne tendencje*, [w:] A. Panasiuk, K. Rogoziński (red.), *Usługi w Polsce – nauka, dydaktyka i praktyka wobec wyzwań przyszłości*, Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Szczecińskiego, „Ekonomiczne Problemy Usług” nr 20, t. 1, Szczecin 2008.
- Węgrzyn G., *Zatrudnienie a innowacyjność w sektorze usługowym*, [w:] G. Maniak (red.), *Problemy ekonomii i polityki gospodarczej*, Uniwersytet Szczeciński, Szczecin 2008.
- Wierzbiński A.P., *Rola technik informacyjnych i infrastruktury teleinformatycznej w procesie integracji Polski z Unią Europejską*, [w:] *Strategia Polski na lata 2004-2015 po akcesji do Unii Europejskiej*, Polska 2000 Plus, Warszawa 2002.
- Zienkowski L., *Gospodarka „oparta na wiedzy” – mit czy rzeczywistość?*, [w:] L. Zienkowski (red.), *Wiedza a wzrost gospodarczy*, Wydawnictwo Naukowe SCHOLAR, Warszawa 2003.

Źródło internetowe

http://info.worldbank.org/etools/kam2/KAM_page5.asp [3.03.2010].

SERVICE SECTOR IN POLAND – THE ROLE AND DEVELOPMENT PROSPECTS

Summary: This paper aims to identify trends and characteristics of sustainable development of the service sector in Poland compared with selected European Union countries that are leaders when it comes to development. The paper identifies current problems and future development opportunities of the services sector in Poland. The Polish economy is characterized by an underdeveloped service sector. Service sector that embraces branches whose activities support creation, processing and dissemination of knowledge is necessary to build the knowledge-based economy.